

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּת יָמִימ׳׃

HEMDAT YAMIM

קדושים תשע"ז

פרשת שבוע

גם בתחום זכויות העובד "קדושים תהיו"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בתחילת פרשת קדושים התורה מזהירה:

"לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְךָ עַד בֹּקֶר" (ויקרא י"ט יג).
בספר משנה תורה חוזרת התורה ושוב מזהירה:

"לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן מֵאֲחֵיךָ אוּ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעְרֶיךָ: בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עֲנִי הוּא וְאֶלְיוֹ הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ וְלֹא יִקְרָא עָלֶיךָ אֵל יִקְרָן וְהָיָה כִּךָ חֲטָא" (דברים כ"ד יד-טו).
החיבור בין שתי הפרשיות הביא את חז"ל ואת רש"י בעקבותיהם לפרש: "לא תעשק - זה הכובש שכר שכיר".
חז"ל החמירו מאוד באיסור זה וקבעו: "מלמד שכל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה לאוין משום בל תעשוק ומשום בל תגזל ומשום לא תלין פעלת שכיר ומשום ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש" (מדרש תנאים לדברים פרק כד, בבא מציעא קיא ע"א).
רש"י מוסיף כי פרשתנו עוסקת בעשיר והפרשיה בדברים מוסיפה עוד לאו נוסף במקרה שהשכיר עני.
הזוהר גם הוא מדגיש את חומרת האיסור לפגוע בשכרו של השכיר, גם אם הוא עשיר וז"ל:

לשון הזוהר

"תא חזי מאן דנטיל אגרא דמסכנא כאילו נטיל נפשיה ודאנשי ביתיה

הוא אזער נפשיהו

קודשא בריך הוא אזער יומוי ואזער נפשיה מההוא עלמא

... ואוקמוה אפילו עשיר הוא ואליו הוא נושא את נפשו דייקא אפילו מכל בר נש נמי וכ"ש מסכנא

והיינו דהוה רב המנונא עביד כד הוה ההוא אגיר מסתלק מעבידתיה הוה יהיב ליה אגריה וא"ל טול נפשך דאפקידת בידאי טול פקדונך ואפילו אמר יהא בידך דאנא לא בעינא לסלקא אגרי, לא הוה בעי אמר פקדונא דגופך לא אתחזי לאתפקדא ביד, כל שכן פקדונא דנפשא, דהא פקדונא דנפשא לא אתיהיבת אלא לקודשא בריך הוא דכתיב (תהלים לא) בידך אפקיד רוחי

בתרגום חופשי

מי שפוגע בשכרו של שכיר כאילו נטל נפשו ונפש אנשי ביתו

הוא פגע בנפש השכיר

הקב"ה יקצר ימיו ויפגע גם בעולם הבא שלו

והעמידו חכמים דין זה גם על עשיר וכל שכן עני

וכך נהג רב המנונא ברגע ששכירו סיים את עבודתו

אמר לו קח את נפשך ומיד שילם לו

גם אם השכיר אמר לו שיחזיק בשכרו כי איננו זקוק

לו בינתיים - לא הסכים

אמר לו רב המנונא כשם שאיני רשאי להיות אדון על

גופך גם אינני רשאי להיות אדון על נפשך. זו זכות

ששמורה רק לקב"ה שנאמר 'בידך אפקיד רוחי'.

(זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת קדושים דף פה עמוד א)

ללמד מכאן כמה הקפידה תורה שלא לפגוע בזכויותיו של העובד השכיר. קל וחומר בזכויותיו של אותו מעמד שכירים נמוך שמשתכר לרוב שכר מינימום. הדבר נוגע לא רק לשכרם של מלצרים ומלצריות, קופאים וקופאיות, אלא גם לשכרם של עובדי רשתות חינוך ומוסדות תורניים, שאינם מקבלים תמיד את המגיע להם על פי חוק, כולל את כל משכורתם והתנאים הסוציאליים, או שאינם מקבלים את שכרם מדי חודש בחודשו.

כשם שצריך להקפיד על כשרות המזון המוגש לתלמידים ו/או לצוות וכשם שיש להקפיד על צניעות בהנהגה ובלבוש, פרשתנו מלמדת אותנו כי כך ועוד יותר, יש להקפיד שלא לקפח את העובדים, הן אנשי החינוך והן עובדי המנהלה, המטבח והתחזוקה.

הבה נתפלל כי עולם התורה יתן דוגמא וישמש כמופת גם בתחום חשוב זה.
גם על כך נאמר בכותרת של פרשתנו "קדושים תהיו"

<p>לע"נ שמואל רוזנהק ז"ל נלבי"ע ו' באייר תשע"ג</p>	<p>לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל</p>	<p>לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"נ הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלבי"ע כ"א אדר א' תשע"ד</p>	<p>לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
--	---	---	--	---

ERETZ HEMDAH

2 Brurya St. P.O.B 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il נייתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

חמדת הדף היומי

למי להחזיר את הגזלה?

הרב אריאל כהן

בגמרא (ביצה כ"ט ע"א) מובא: "גזל ואינו יודע למי גזל - יעשה בהם צרכי רבים. מאי נינהו? - אמר רב חסדא: בורות שיחין ומערות". **רש"י** (ב"ק צד ע"ב) מבאר שמדובר בבורות שתייה, "דהוי דבר הצריך לכל, ויהנו מהן הנגזלים...". והוסיף **הסמ"ג** (לאוין קנב) שאף שאינה תשובה גמורה, כיוון שאינו משיב לבעלים, מכל מקום הוא עושה מה שאפשר לו לעשות. יש לציין שמדברי **רבנו בחיי** (ויקרא ה, כד) עולה שאף אם הנגזל לא ייחנה מהשבת הגזלה, עדיין אדם מוזהר שלא להשכין בביתו עוולה, וצריך להוציא את הגזלה מביתו.

הרי"ף והרמב"ם לא הביאו הלכה זו במפורש, אך **הרמב"ם** (תשובה ד, ג) מונה זאת (שאינו יודע למי להשיב את הגזלה) כאחד מחמישה דברים שהעושה אותם "אי אפשר לו שישוב תשובה גמורה", ודייק **הבארות מים** (שם) שאף שהגמרא כתבה שיעשה צרכי רבים, מכל מקום זו אינה תשובה גמורה. **הרא"ש** (ב"ק ט, ב) הביאה, וסייג שמדובר רק בגזלה קיימת (לאור הגמרא בב"ק צה ע"א שתקנו "תקנת השבין" שאם באו לעשות תשובה לא לקבל מהם דמי הגזלה). **השו"ע** (חו"מ שסו, ב) פסק דין זה להלכה, והרחיב שבורות זהו רק דוגמא בעלמא לצרכי רבים, אך השמיטו את הסיוג שמדובר רק בגזלה שעדיין קיימת (ובמפרשים שם דנו בכך).

א. תוקף התקנה:

האחרונים נחלקו בתוקפה של תקנה זו:

- 1. השיבת ציון** (קרב, לרבי שמואל בן יחזקאל לנדא, בנו של הנודע ביהודה) כתב שהגזול ולא יודע למי גזל - 'מדינא צריך לעשות צרכי רבים'. וכך משמע מדברי **האגרות משה** (חו"מ א, פח).
- 2. הגרש"ז** (מנחת שלמה תנינא קלה) סובר, שזו רק מידת חסידות, שרק מעט מהתשלום יגיע לנגזל.
- הציץ אליעזר** (חלק ה - רמת רחל כז) כתב שרצוי שאדם לפני מותו יפריש מהונו לצרכי רבים, מכיוון שרבים נכשלים בעוון גזל, ויאוילי יש בידו איסור גזלה ממה שאינו יודע למי ישיב ויתכפר לו.

ב. הגדרת 'צרכי רבים':

הטעם בעשיית צרכי רבים, הוא כפי שפסק **הסמ"ע** (שם ס"ק ה) שכך גם הנגזל ייחנה מהדברים שנעשים בדמי הגזלה. ובפוסקים מצאנו כמה השלכות לדבר זה:

- 1.** "צריך שיהיו צרכי רבים הללו במקום שהנגזל או יורשיו עלולים להיות נהנים מזה" (הרא"י"ה קוק שו"ת אורח משפט חו"מ סי' יח). אמנם **ערוך השולחן** (חו"מ שסו, ג) ציין שכשאדם עושה את הצעד מצדו, ומשיב את הגזלה על ידי שעושה צרכי רבים - "יסבב ה' שכל אחד מהנגזלים או מיורשיהם יחנה כפי ערך גזילתו ושימחלו לו והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים".
- 2.** צריך שיהיה דבר מתקיים, שקרוב לוודאי שיהנה בהם הנגזל או צאצאיו ברבות הימים. ולכן הגמרא ציינה כדוגמא לצרכי רבים דווקא בורות מים, כיוון שזהו דבר מתקיים לאורך זמן (שו"ת ישמח לבב או"ח ג לרבי ישועה שמעון חיים, מגדולי פוסקי מרוקו בדור הקודם, וכך משמע משו"ת אבקת רוכל קפח).
- 3.** עקרונית יש לתת את הכסף דווקא לצרכי רבים ולא לצדקה, שכך גדל הסיכוי שהנגזל ייחנה ממנו. אבל יש אומרים שבמקרה שברור שהבעלים או יורשיהם אינם לפנינו, עדיף יותר לתת לצדקה מאשר לצרכי רבים. והטעם הוא, שגם במצווה שאדם עושה ללא ידיעה הוא מתברך (ע"פ ספרא, דבורא דחובה יב, נלמד משכחת עומר בשדה שנשאר לעני), כך שבנתנית הכסף לצדקה יגיע תועלת לנגזל. ומטעם זה פסק **החלקת יעקב** (חו"מ טז) לאדם שהפקידו אצלו סכום כסף גדול בזמן מלחמת העולם השנייה, ואחר המלחמה ניסה לאתר את המפקיד, אך לא מצא זכר למפקיד או ליורשיו, שייתן הכסף לצדקה, ובכך תגיע תועלת למפקיד, אף שהוא אינו יודע על צדקה זו. אמנם **האגרות משה** (חו"מ ח"א פח) כתב שבמקרה בו אין הגנב מכיר את בעל הגנבה, אין לתת את הכסף לצדקה, אלא רק לצרכי רבים, ולא חילק בדבר.
- 4.** יש להקפיד שהנתינה לצרכי רבים תעשה בסתר, שלא יחזיקו לו טובה ויכבדוהו על נתינתו, שבה לא יצא ידי חובת השבת הגזלה (אגרות משה חו"מ א, פח).

סיכום: **בגמרא** (ביצה כ"ט ע"א) מובא: "גזל ואינו יודע למי גזל - יעשה בהם צרכי רבים", וכדוגמא מציינת עשיית בורות שיחין ומערות, לצורך מי שתייה עבור הציבור (רש"י ב"ק צ"ד ע"ב). **הרי"ף והרמב"ם** לא הביאו במפורש הלכה זו, אך **הרא"ש** (ב"ק ט, ב) הביאה, וכך נפסק **בשו"ע** (חו"מ שס"ו, ב). אך האחרונים נחלקו בתוקף תקנה זו:

- I. השיבת ציון** (קרב) **ואגמ"ש** (חו"מ א, פח) סברו שזו חובה גמורה.
- II. הגרש"ז** (מנחת שלמה תנינא קלה) כתב שזו רק מידת חסידות.

בגדר התקנה: **מרש"י** (גמרא שם) ו**הסמ"ע** (שם ס"ק ה) עולה שהעיקרון בעשיית צרכי רבים הוא כדי שבסופו של דבר יגיע הנאה לנגזל. **בפוסקים** מצאנו השלכות לעיקרון זה:

- 1.** צרכי הרבים ייעשו במקום שמסתבר שהנגזל או יורשיו יחנה מזה (אורח משפט חו"מ סי' יח).
- 2.** יש לעשות דבר המתקיים לאורך זמן, כך שהסיכוי שהנגזל יחנה ממנו יגדל. (ישמח לבב או"ח ג).
- 3.** עדיף לתת הכסף לצרכי רבים מאשר לצדקה (חלקת יעקב חו"מ טז, אגרות משה חו"מ פח).
- 4.** הנתינה תהיה בסתר, כדי שלא יחזיקו לו טובה על נתינתו (אגרות משה שם).

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

רחב ואות האמת

בפרשיית פטירת משה רבנו נאמר (דברים לד, א-ג):

"... וַיֵּרָאֵהוּ ד' אֶת כָּל הָאָרֶץ אֶת הַגִּלְעָד עַד דָּן : וְאֵת כָּל נִפְתְּלֵי וְאֵת אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן : וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַכֶּכֶר בְּקִעַת יְרִחוֹ עֵיר הַתְּמָרִים עַד צֶעַר :"
חז"ל דרשו שבכתוב מרומז שהקב"ה הראה למשה מאורעות שעתידים להתרחש על עם ישראל. ובמכילתא דרבי ישמעאל (בשלח - מסכתא דעמלק פרשה ב) נאמר:

"ומנין שהראהו יגוג וכל המונו' שנאמר בקעת יריחו, ולמדנו שעתידין יגוג וכל המונו' לעלות ולנפול בבקעת יריחו." כוונת המדרש היא למה שידוע בשם 'מלחמת גוג-ומגוג'. בנבואת יחזקאל (לח-לט) מובא שבאחרית הימים ישראל יתקבצו לארצם - וישבו בה לבטח ויהיו בעלי קנין. לאחר מכן יגיעו גוג וגויים רבים (גוג והמונו) כדי לכבוש את ישראל ואת רכושם. הקב"ה ימטיר אש על הגויים, וישראל ישתמשו בנשק של הגויים כחומר בערה. אחר כך ישראל יקברו את המתים; ולבסוף גוג והגויים יזכו לקבל קבר בישראל. בתרגום יונתן על התורה¹ מובא שאלדד ומידד ניבאו את נבואת גוג-ומגוג לראשונה עוד במדבר סיני, ומובא שם שלאחר המלחמה תהיה "תחיית המתים" וישראל יקבלו שכר טוב על מעשיהם.

מלחמת גוג-ומגוג ומשמעותה

במאמר "ברור ההורות על אלדד ומידד" התבאר שתרגום יונתן וכמה ממדרשי חז"ל מרמזים שמלחמת גוג ומגוג - היא מלחמה סמלית, שמתארת את גאולת ישראל. בתחילה, ישראל יחוו "תאוה" להיות עם "כָּכָל הַגּוֹיִם" - ולהיגאל בדרך גשמית. ישראל ייכנסו לארצם, והם ינצחו את אויביהם ויתעסקו בעניינים גשמיים. לאחר מכן, גוג והגויים שעימו - באים כדי להשתלט על ישראל ועל רכושם. אין מדובר בהשתלטות ממשית; אלא שגוג והגויים "באים" כדי לתבוע את נצחונם! האומה הישראלית שקמה בארץ ישראל **דומה לגויים**; והגויים תובעים "בעלות" על האומה הזו ועל נכסיה. אך הקב"ה לא יתן לגויים את משאלתם. באותה העת תחל התעוררות רוחנית אצל אנשים רבים מישראל, והם ירצו לעסוק את מירב זמנם בתורה ובתפילה. האנשים הרוחניים יגדירו אז את אחיהם מישראל שמתעסקים בעניינים הגשמיים בתור "אנשים מתים" שבווערת בהם "אש תאוה" לעסוק בגשמיות, ושהם "מתים" ב"הר"י² בתפקיד שנועד לגויים בעולם - התפקיד של יגוג והמונו'.

תרגום יונתן מוסיף שלבסוף תהיה גם תחיית המתים, והוא מרמז שלבסוף הקבוצה הרוחנית תתעורר לדעת שהקב"ה ברא את עולמו כדי שגם עם ישראל ישתמש בחומריות, ויעלה את ניצוצות התורה שגנוזה בחומריות. הקב"ה רצה שעם ישראל יכנס לארצו מתוך שימוש בתאוות ממון ומתוך שימוש בכלי נשק גשמיים שהגויים משתמשים בהם. מי שהשתמש בכלים האלו (=ב"הר"י) כדי להביא את גאולת ישראל - יחזור ויוגדר כאדם "חיי"; ויחזור ויחלט שמגיע לו שכר טוב על מעשיו החומרניים והצבאיים. וזו משמעות התרגום באומרו (תרגום יונתן במדבר יא, כו): "...וּמִבְּתֵר כְּדִין יִיחֹן כָּל מִתְיָא דִּישְׂרָאֵל וַיִּתְפַּקֵּן מִן טוֹרָא (ה"הר"י) דְּאֶצְטַנֵּעַ לְהוֹן מִן שִׁירְיָא וַיִּקְבְּלוֹן אֲגַר עוֹבְדֵיהוֹן..."

קיים שלב ראשוני שיש בו צורך להגדיר את האנשים האלו כ"מתים" - כדי ליצור קבוצה נגדית גדולה של "עמלי תורה" שמתרחקים מהגשמיות. אולם בשלב השני, לאחר שקבוצת "עמלי התורה" תהיה גדולה ויציבה - יחזרו ויגדירו את מי שפעלו בחומריות ובצבא - בתור אנשים "חיים" שמגיע להם "שכר רוחני".

מלחמה סמלית זו מתרחשת בכל דור³, ובספר יהושע⁴ מרומז שהיא התרחשה כבר בקרב הראשון כנגד העיר יריחו.

בקשת רחב

לפני כבוש יריחו יהושע שלח שני מרגלים אל העיר, והם הגיעו שם לבית אשה זונה ושמה רחב. מלך יריחו שמע על בואם ושלח שליחים לתפוס אותם, אך רחב החביאה את המרגלים בביתה. לאחר מכן רחב באה אליהם וביקשה (יהושע ב, יב-יג):
"וַעֲתָה הַשְּׁבִיעוּ נָא לִי בְד' כִּי עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד וְעָשִׂיתֶם גַּם אִתָּם עִם בֵּית אָבִי חֶסֶד וַיִּתְּנֶם לִי אוֹת אֶמֶת : וְהִחִיתֶם אֶת אָבִי וְאֵת אִמִּי וְאֵת אֲחֵי וְאֵת אֲחֵיוֹתַי וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֵׁיתֵינוּ מִמָּוֶת :"
בבקשת רחב יש כפילות וארכיות. וכתב ה"כלי יקר" (לניאדו) שרחב ביקשה שבנוסף ל'חיים הגשמיים' יבטיחו לה גם 'חיים רוחניים'. וכתב עוד ש"אפשר שרמזה זה באומרה וַיִּתְּנֶם לִי אוֹת אֶמֶת' - שחפצה וכל ישעה באות הכרת האמת".
בזוהר (ויחי דף רמא, ב) מבואר שרחב ביקשה מהם סימן שמרמז לאות ו', שהיא האות שמסמלת "חיים" ו"אמת". האות ו' קשורה באופן מיוחד לתורה שהיא ה"אמת" שנותנת "חיים" לעולם; וכן מצאנו (בבא בתרא דף יד, א) שאורך לוחות-הברית היה ו' טפחים וגם רוחבם היה ו' טפחים.

בסופו של דבר המרגלים אמרו לרחב (יהושע ב, יח): "הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָּאִים בְּאֶרֶץ אֶת תְּקוּת חוּט הַשָּׁנִי הִנֵּה תִקְשְׁרֵי בְחִלוֹן אֲשֶׁר הוֹרְדְתֵנוּ בּוֹ...". רש"י ביאר שם שהמלה **תְּקוּת** באה מהמילה "קו". מילה זו מסמלת בתנ"ך בעיקר את הקו הישר⁵. האות ו' נראית גם היא כמו קו ישר, והמרגלים שרצו לתת סימן שנראה כמו האות ו', בחרו ב"תְּקוּת חוּט הַשָּׁנִי" כסימן לקיום ה**בטחתם**. מה המשמעות המעשית שמסתתרת מבעד לסמלים אלו.

הנהגת עגולים והנהגת קו ישר

הקו הישר והקו העגול מסמלים הנהגות שונות שבהן הקב"ה מנהיג את עולמו, וכן מבואר בספר מבוא לחכמת הקבלה מאת הרה"ג המקובל שמואל טולידנו (חלק א, שער ג, פרק ד):

"... ספירות דעיגולים רומזות אל הנהגות ית' הכללית וספירות דיושר אל הנהגות הפרטית: הראשונה הנהגה הכללית, היא הנהגת הטבע, ובה אין הפרש בין עבודה לעבודה, והשפע נשפע לכולם בשוב לקיום הנבראים... הוא ית"ש נותן חיים לכולם בשוב לקיימם כפי ערכם ומהותם, לא לפי עבודתם... ובחינת היושר היא הבחינה התכליתית בשביל הבחירה והעבודה... אשר מטעם זה העיגולים נמשכים אחר היושר, כי גם הטבע תלוי ועומד על פי הנהגת היושר... כי לאומות העולם אשר לא ניתן להם תורה ומצוות, קיומם בסוד העיגולים, בחינת הטבע... והיא בחינה מאד חיצונית".

רחב שרצתה קשר לאות ו', רצתה להתגייר ולהשפיע על המתרחש בעולם באמצעות עבודת התורה והמצוות, שהקו הישר (אות ו') מסמל אותה. המרגלים מילאו את בקשתה ונתנו לה סמל שקשור לקו הישר. אך צריך להבין מדוע הם נתנו לה סמל שקשור לצבע האדום ("שני"). בעת שרחב החביאה את המרגלים מסופר שהיא החביאה אותם "בפְּשְׁתֵי הַעֵץ הַעֲרֹכֹת לָהּ עַל הַגֵּן". חוט מפשתן הוא לבן ולכאורה היה עדיף ליטול אותו כסימן משום שהוא היה מזכיר למרגלים את חסדה של רחב שהחביאה אותם בפשתן שבביתה. מדוע המרגלים העדיפו את חוט השני שהוא בצבע אדום שאינו מזכיר את החסד של רחב?

בזוהר (ויחי דף רמא, ב) מבואר שהמרגלים בחרו בצבע האדום כדי לרמוז לרחב שתקופת ההנהגה של משה חלפה וכעת יהושע מנהיג את ישראל. הצבע שמתאים להנהגה של יהושע הוא צבע השני (אדום), ולכן המרגלים בחרו בחוט בצבע כזה. נראה שאפשר להרחיב בבואר כוונת הזוהר. הצבע שמסמל את ההנהגה של משה הוא הצבע הלבן וכן מצאנו (תענית דף יא, ב) שמה שימש בשבעת ימי המלואים - בחלוק לבן. מאידך מצאנו שהתורה מציינת שעשיו נולד "אֶדְמוֹנִי" - צבע שקשור ל"אדמה" ולגשמיות. הצבעים השונים מסמלים הנהגות שונות. משה רצה שכל ישראל יתעלו לתכנית שהקב"ה ייעד להם מלכתחילה והם יהיו "מִמְלַכֶת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ". דהיינו, כל שבטי ישראל יהיו ה"כהנים של העולם" ויעסקו בתורה ובתפילה, ושאר אומות העולם יעסקו בגשמיות עבורם. אך רוב ישראל התקשו לרצות לחיות בהנהגה ניסית כזו. הם רצו להיות קשורים לגשמיות, והם העדיפו שרק שבט לוי יעסוק כל הזמן ברוחניות, ואילו שאר השבטים יעסקו בגשמיות.

בני ישראל העדיפו שבט לוי יעסקו בתורה ויהיו ה"קו הישר" שמנהיג את שאר השבטים שיהיו קשורים ל"אדמה" ויהיו במידה מסוימת "אדומים". השילוב הזה נראה כמו "קו אדום ישר", מצד אחד עם ישראל דומה לגויים ועוסק בגשמיות והוא "אדום", אך מאידך שבט לוי שעמל בתורה וקשור ל"קו הישר" מנהיג אותם. במאמר "[הניגון של אברהם אבינו](#)" התבאר ששילוב זה היה "ממלכת הכהנים" מהסוג שאברהם אבינו רצה בה. בספר שמואל (א טז, יב) מרומז שגם דוד שילב בין שני הצדדים השונים – וַיִּשְׁלַח וַיְבִיאֵהוּ וְהוּא אֶדְמוֹנִי עִם פֶּה עֵינָיִם וְטוֹב רֵאיוֹ. מצד אחד דוד היה "פה עינים וטוב ראי" דבר שמסמל רוחניות גבוהה, אך מצד שני הוא היה "אֶדְמוֹנִי" כפי שמתואר עשיו. וכן מצאנו שכאשר הרמב"ם (הלכות מלכים, יא, ד) מתאר את מלך המשיח הוא מתאר אותו כמי שמשלב בין הצדדים השונים: "הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו... וילחם מלחמות ד'..."

הצלחת רחב

בכל אופן, רחב ביקשה לקבל כסימן את האות ו' שמסמלת את התורה; ולפי ראות עיניה ההנהגה הרוחנית של משה היא ההנהגה הנכונה. היא לא הסתפקה בכך שהיא תתגייר ותעסוק בגשמיות בתוך שאר שבטי ישראל שעוסקים בגשמיות; והיא רצתה שהיא או צאצאיה יעסקו בתורה וברוחניות. במסכת מגילה (דף יד, ב) מסופר שלאחר שהיא התגיירה היא זכתה להינשא ליהושע בן נון שהיה "מוסר התורה" שבאותו הדור, ובמשך הדורות יצאו מצאצאיה שמונה נביאים שהיו גם כהנים. ספור הצלחה של רחב מרומז במעשה שמופיע במשנה, ובעזרה ש"ית נרחיב בו במאמר הבא.

¹ "... מִלְכָּא סְלִיק מִן אֲרָעָא דְמִגּוּג בְּסוּף יוֹמָיָא ... וּמִסְדְּרִין קְרָבָא בְּאֲרָעָא דְיִשְׂרָאֵל עַל בְּנֵי גְלוּתָא בְּרַם קִירִיס אִיטִימוֹס לְהוֹן בְּשַׁעַת אֲנִיקִין וּמִקְטֵל כְּלָהוֹן בִּיקִידַת נִשְׁמָתָא בְּשִׁלְחוֹבֵית אֲשֶׁתָּא דְנַפְקָא מִתְחֹת כּוּרְסֵי יְקָרָא וְנִפְלִין פְּגִרִיהוֹן עַל טוֹרִיָּא דְאֲרָעָא דְיִשְׂרָאֵל... וּמִבְּתַר כְּדִין יִיחוּן כָּל מִתְיָא דְיִשְׂרָאֵל וְיִתְפַּנְקוּן מִן טוֹרָא דְאֲצִטְנַע לְהוֹן מִן שִׁירוּיָא וְיִקְבְּלוּן אֲגַר עוֹבְדֵיהוֹן."

² במאמר "[המעגל של חונן](#)" התבאר שיציאה ל"הר" מסמלת חיבור לגשמיות שהוא התפקיד שנועד לכאורה לגויים.

³ כך מבואר בדברי הצדיק הירושלמי הרב אשר פריינד זצוק"ל (גליון 'החברותא' מס' 173): "הבריאה נראית בעיני בני האדם (המוגבלים) כמבנה המורכב - מכסה את המציאות האמיתית (שהיא) 'תוהו ובוהו'... הכרת ה'תוהו ובוהו' הכרחית לתיקון הבריאה, ובה גם ענין מלחמת גוג ומגוג. רמז וסמל להתנתקות מההשפעה של הטבע החומרי, אשר הכרחית להיות לפני ביאת גואל צדק...". וכעין כך כתב גם ה"פרי צדיק" במסקנתו (פרשת שמיני - אות ט).

⁴ בספר שופטים מרומז בכמה אופנים שמלחמה זו התרחשה בעת שיהושע ובני ישראל כבשו את כל הארץ וכפי שהתבאר במאמר "[מי](#)

⁵ [התרשל בגרוש היבوسی](#)" ובמאמר "[מי היה כושן רשעתים](#)".

מלכים ב כא, יג

Cancun, Mexico

קנקון, מקסיקו
תשרי תשע"ב

דג שבישלה או כבשה עובדת נכריה, דינו בשבת ובחול

שאלה

אני שליח בקנקון, מקסיקו. הקהילה שבה אני משמש כרב עוברת שינוי גדול, מקהילה רפורמית לאורתודוקסית. אנו נמצאים בראשיתו של התהליך, ולכן זעזוע עלול לגרום למתפללים רבים להפסיק לבוא לתפילה, וממילא הקשר עם ח"י ינותק. הקהילה מפעילה מטבח כשר ובלילי שבת ובבוקרו מוגשת ארוחה. חברי הקהילה סומכים על ארוחה זו כסעודת השבת שלהם, וישנם אף כאלו שמצבם הכלכלי מאלץ אותם לסמוך על ארוחת השבת המוגשת בקהילה, שאם לא כן – לא יאכלו. ארוחות אלו העלו שתי שאלות:

- בליל שבת, אחרי כניסת השבת העוזרת הכניסה דג לסיר כדי לבשלו אף שנאמר לה בפירוש להכניסו עד שעה מסוימת. העוזרת עשתה כך כדי שהדג יהיה טעים יותר. השאלה היא: במצב הנוכחי, שבו ישנם רבים העלולים להיפגע אם לא יוגש הדג, ועוד שיש כאלה שיישארו רעבים, האם יש מקום להתיר ולהגיש את הדג ובאיזה אופן? מהם השיקולים ההלכתיים אותם יש לשקול במקרים דומים בעתיד? במקרה זה, מאחר שלא יכולתי להתייעץ לפני כן הודעתי שהדג בושל בשבת והניחוהו בנפרד משאר האוכל.
- ישנו מאכל הנקרא סביצה. זהו דג הכבוש בלימון. האם יש בהכנה שכזו איסור של בישולי גויים? העוזרת הגויה "פסקה" שאין זה בישול, והכניסה את הדג למיץ בשבת. האם מותר לאכול את הדג? האם בדיעבד, כגון שזהו האוכל היחיד, יש מקום להקל משום שאין זה בישול באש או תולדותיה?

תשובה

- תחילה נקדים כי אם אכן הדבר אסור ואי אפשר להתירו, גם בקהילה כמו שלך צריך למצוא את הדרך הנכונה להסביר זאת ולחנך אותם לשמירת השבת כהלכה. ברם, כפי שיפורט בהמשך, במקרה כמו שהיה אצלכם יש להשתמש בכלל "כח דהיתרא עדיף", כפי שראוי ונכון לעשות גם מבחינה הלכתית.
- לכאורה בגלל איסור מוקצה היה מקום לאסור את אכילת הדג שנתבשל בשבת וגם את הדג שנכבש בשבת, מכיוון שבזמן כניסת השבת אי אפשר היה לאכול את הדג והוא מוקצה. אמנם, אם היה אפשר לאכול על ידי הדחק - היה מותר באכילה¹. אכן בזמן חז"ל והשולחן ערוך דגים לא נאכלו חיים כלל, ולכן נפסק אז להלכה שדג חי הוא מוקצה². ברם כיום רבים אוכלים דג חי, כגון במסעדות סושי, לכן דג שבזמן בין השמשות היה ראוי לאכול בצורה כזו, ואפילו על ידי הדחק - אינו מוקצה בשבת.
- גם אחרי שהכרענו כי הדג אינו מוקצה יש לדון האם יש כאן איסור הנאה ממלאכה שנעשתה בשבת. נברר מה דינו של דג שנתבשל בשבת.
- אם היה מדובר בעוזרת יהודיה שבישלה במזיד, האוכל היה אסור באכילה, כדין אוכל שהוכן בשבת באיסור³. אם היה מדובר בבישול מתוך חוסר הבנה או ידיעה, הרי שהאיסור נעשה בשוגג, ובמקום הצורך אפשר לסמוך על הפוסקים שסוברים כי אוכל שבושל בשבת בשוגג מותר אפילו למבשל עצמו ואפילו בשבת עצמה⁴.
- בנדון דידן, שמדובר בעוזרת גויה, אם היא בישלה את האוכל בבין השמשות קודם צאת הכוכבים - האוכל מותר באכילה⁵. ואם היא בישלה את האוכל לאחר צאת הכוכבים, כנגד ההוראות שלכם, לכתחילה האוכל אסור⁶, ובשעת הדחק ובמצב המיוחד של קהילתכם, כפי שמתואר בשאלה, יש להקל ולהתיר את אכילתו⁷.
- אם העוזרת הגויה לא בישלה את הדג אלא רק כבשה אותו, מכיון שכבישה בשבת אסורה רק מדרבנן⁸, במקרה המתואר בשאלה האוכל מותר, משום שבאיסור דרבנן מותרת אמירה לגוי לצורך מצווה⁹.
- אף אם האוכל היה אסור משום מוקצה או משום איסור הנאה ממלאכת גוי בשבת, אם על ידי הגשתו האוכלים יינצלו ממאכלות האסורים מהתורה, כגון שאנו יודעים שהם אינם מקפידים בבייתם לאכול אוכל כשר, מותר לתת לפניהם אוכל זה ואין בכך משום איסור 'לפני עיוור'¹⁰.
- האין איסור בישולי גויים בכבישה¹¹.

¹ שולחן ערוך או"ח שח, לא.

² שולחן ערוך או"ח שח, לב.

³ שולחן ערוך או"ח שח, א.

⁴ משנה ברורה שיח ס"ק ז.

⁵ שהרי מותרת אמירה לגוי בבין השמשות לצורך שבת, שולחן ערוך או"ח רסא, א.

⁶ שהרי גוי שעשה מלאכה לצורך ישראל אסור ליהנות מאותה מלאכה, כמבואר בגמרא (שבת קכב ע"א), ושולחן ערוך (או"ח רעו,

א). במרדכי (שבת ס"י תג) הביא דעה הסוברת שבמלאכות של הכנת אוכל אפילו אם הגוי עשה אותם לצורכו, אסור לישראל

לאכול, וגוזרים שמא יאמר לגוי לבשל עבורו, ופסק השולחן ערוך (או"ח שכה, ד) שלכתחילה יש לחוש לדעה זו, ורק בשעת הדחק

או לצורך מצווה יש להקל.

- 7 בנדון דידן יש כמה טעמים להקל בשעת הדחק:
- א. מכיוון שישראל הזהיר את הגוי במפורש שלא לעשות את המלאכה בשבת - הבי"ח (או"ח סי' רעו, ה) הבין מדברי הכל בו שבמקרה כזה אנו דנים כאילו הגוי עשה את המלאכה לצורכו, ומותר לישראל ליהנות ממנה, וכן פסק המגן אברהם (שם, ס"ק יג), ובפרי מגדים (אשל אברהם שם) ביאר שאפילו אם עשה מלאכה בחפצים השייכים לישראל, וכן פסק במשנה ברורה (שם ס"ק לו). אמנם האליה רבה (שם, טז) חלק ודחה את ראיית הבי"ח, וכן ערוך השלחן (או"ח סי' רעו, יח) תמה על שיטה זו והסכים עם האליה רבה.
- ב. מכיוון שישראל מסר את המלאכה לגוי כדי שיעשה אותה קודם השבת וקצץ לו שכר - הרי שהגוי לא היה חייב לעשותה דווקא בשבת, ואם עשאה בשבת נחלקו הראשונים אם מותר ליהודי ליהנות מאותה מלאכה בשבת עצמה, ושלוש שיטות נאמרו בדבר:
1. דעת הר"ן (שבת ז ע"א בדפי הרי"ף) היא שמותר ליהנות בשבת משום שהגוי עושה את המלאכה בשבת לתועלת עצמו.
 2. דעת הגהות אשר"י (על הרא"ש שבת פרק א סי' לז) היא שבכל מקרה אסור ליהודי ליהנות מהמלאכה באותה שבת.
 3. דעת שבולי הלקט (סי' קיב) היא שמלאכה שאינה אלא לצורך השבת, כגון הדלקת הנר - אסור ליהנות ממנה באותה שבת, אך מלאכה שאינה רק לצורך השבת, כגון תפירת בגד - מותר ליהנות ממנה אפילו באותה שבת.
- מלשון השולחן ערוך (או"ח רנב, ד) נראה שפסק כדעת הר"ן. הרמ"א שם הוסיף וכתב שיש חולקים, ופסק שלכתחילה יש להחמיר אם לא במקום צורך.
- הרמ"א (או"ח רעו, א) אסר ליהנות מנר שהדליק גוי עבור ישראל אף שקצב לו שכר על ההדלקה. מדברי המגן אברהם (סי' תקטו ס"ק ג) נראה שהבין כי הרמ"א פסק כשיטת שבולי הלקט, ולכן בנר בכל מקרה אסור ליהנות ממנו, ובשאר הדברים רק לכתחילה החמיר כדעת ההגהות אשר"י. והסתפק שם המגן אברהם אם מלאכת הכנת אוכל דומה להדלקת הנר, מכיוון שנעשית לצורך השבת ואסורה לפי שיטת שבולי הלקט, או שמכיוון שאפשר לאכול את האוכל אף לאחר שבת דומה הדבר לתפירת בגד ומותר ליהנות בשבת עצמה.
- על כל פנים נראה שבנדון דידן, שקצץ לגויה שכר והייתה יכולה לבשל מערב שבת, אם בישלה בשבת לפי שיטת הר"ן האוכל מותר, ולפי שיטת שבולי הלקט יש ספק אם מותר לאכול את התבשיל, ויש לצרף סניף זה להקל בשעת הדחק.
- ג. לפי שיטת העיטור (הלכות מילה מט ע"א) אמירה לגוי מותרת לצורך מצווה גם במלאכה דאורייתא. הרמ"א (או"ח רעו, ב) כתב שבמקום צורך גדול אפשר לסמוך על שיטת זו, ובנדון דידן אפשר לסמוך על דעתו, בפרט שעל פי מצב הקהילה המתואר בשאלה יש חשש שרבים לא יבואו לבית הכנסת. ועיין בשו"ת במראה הבזק חלק סי' לב.
- 8 הרמב"ם (הלכות שבת כב, י) כתב: "והכובש אסור מפני שהוא כמבשל", ושם (א, ג) כתב שבכל מקום שכתב בהלכות שבת "אסור" - איסורו מדברי סופרים. וכן כתבו בדעתו בחכמת אדם (נח, א), ובמשנה ברורה (סי' שכא ס"ק טז).
- 9 שו"ע או"ח שז, ה.
- 10 כן הורה מו"ר הגרז"ן גולדברג על פי הגהות הגאון ר' עקיבא איגר (על שולחן ערוך יו"ד קפא, ו). וכן כתב בדרך אפשר בתפארת שמואל (על הרא"ש בבא מציעא פרק ה אות ג).
- 11 עבודה זרה (לח ע"ב), רשב"א תורת הבית הקצר (בית ג שער ז), וכן פסק הרמ"א (יו"ד קיג, יג).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

